

რეგაზ კაკულია

ფ
ი
ნ
ან
ს
ურ
ი

ფინანსური ეკონომიკა: თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემები

21-ე საუკუნე მსოფლიო ეკონომიკურ ურთიერთობებში დიდ სიახლეებს გვიპირდება, რომელშიც ეკონომიკის გლობალიზაციისა და ფინანსური ეკონომიკის პრობლემები პირველადი იქნება. ფინანსურ ეკონომიკაში ფინანსები მისი არა მხოლოდ მონაწილეა, არამედ მას ემსახურება და მასში დომინირებს. ფინანსების, როგორც ეკონომიკის შემადგენლის როლი, თანამედროვე ეპოქაში იმდენად აქტიურია, რომ ფაქტობრივად ადგილი აქვს ეკონომიკის ახალ, უმაღლეს ეტაპზე გადასვლას.

„გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან ფინანსურმა სფერომ უდიდესი ცვლილებები განიცადა. სწრაფი ტემპებით მიმდინარეობს საფინანსო შუამავლობიდან მისი ეკონომიკური ცხოვრების წარმართველ ძალად გადაქცევა. საქმე მარტო ის როდია, რომ ფინანსური სფერო სხვა ეკონომიკურ სფეროსთან შედარებით წინმსწრები ტემპებით იზრდება. გაცილებით მნიშვნელოვანია, რომ უმსხვილესი ფინანსური ინსტიტუტები დანქარებული ტემპებით იპყრობენ საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებს, იკავებენ იქ გადაწყვეტ პოზიციებს, ხოლო ფინანსური კრიტიკერიუმები და მანქნებლები უღმობლად ავიწროებენ სამეურნეო საქმიანობის სხვა დანარჩენ სფეროებს“¹.

ფინანსურ სფეროში მიმდინარე პროცესები უფრო მეტ ყურადღებას იმსახურებს, ვიდრე ჩვენი მეცნიერი ეკონომისტები მას დღემდე უთმობენ. იმისათვის, რომ გავარკვიოთ, თუ რა მოვლენებთან გვაქვს საქმე ფინანსურ სფეროებში, არ კმარა მხოლოდ თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის პრინციპებით ხელმძღვანელობა. ამისათვის აუცილებელია ფინანსური ურთიერთობისადმი ისტორიული მიდგომა და მზარდი გლობალიზაციისათვის დამახასიათებელი მოვლენების გათვალისწინება. რაც მთავარია, საჭიროა ეკონომიკური პროცესების პოლიტიკურ, სოციალურ, კულტურულ და საერთაშორისო მოვლენებთან ურთიერთობის ობიექტური ანალიზი².

ისმის კითხვა: მე-20 საუკუნის ბოლო მეოთხედში რამ გამოიწვია ფინანსურ მოვლენათა აღზევა? რას წარმოადგენს თანამედროვე საფინანსო კონგლომერატები და საერთაშორისო ფინანსური ცენტრები?

როცა ლაპარაკია იმაზე, რომ ფინანსებმა შეიძინა ფართო დამოუკიდებლობა, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ ეს სფერო წარ-

მოიშვა კაცობრიობის ფორმირება-განვითარების გარიჟრაჟზე. ფინანსური სფეროს დამოუკიდებლობას ხანგრძლივი ისტორია აქვს და თანამედროვე ეპოქაში ჩამოყალიბებულ სიახლეს წარმოადგენს მხოლოდ მისი მასშტაბები, ფორმები და თავისებურებები.

უკანასკნელი ორი საუკუნის მანძილზე ფინანსური კაპიტალი მნიშვნელოვანწილად გადაიქცა კაპიტალისტური კვლავწარმოების ორგანულ ნაწილად, თანაც კვლავწარმოება, როგორც ობიექტური რეალობა, მოქცეული იყო ეროვნული სამეურნეო კომპლქსების ჩარჩოებში და მას არ აწუხებდა კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის პროცესი. აღნიშნულის შესაბამისად, ფინანსური კაპიტალი კმაყოფილდებოდა გასაშუალოებული მოგების მიღებით და ფუნქციონირებდა საერთ-სამეურნეო კანონზომიერებათა მკაცრ ჩარჩოებში.

იმის გამო, რომ ფინანსური პროდუქცია ყოველთვის გამოირჩეოდა და გამოირჩევა ერთგვაროვნებითა და მობილურობით, ფინანსები ყოველთვის აღწევდა განსაზღვრულ განსაზოგადობას.

მე-20 საუკუნის უკანასკნელ ათწლეულში ადგილი ჰქონდა ფინანსების როლის გაძლიერებას. სწრაფი ტემპით ვითარდება საქონლურ-ფულადი ურთიერთობები; მეცნიერულ-ტექნოლოგიური რევოლუციის შედეგად განხორციელდა სამეურნეო ერთეულების ადრე გაუგონარი სპეციალიზაცია და ახალი პროგრესული დარგების ფორმირება და განვითარება; საქონლურ-ფულად ბრუნვაში მოექცა ადამიანთა ცხოვრებისა და შემოქმედების ბევრი ისეთი ასპექტი, რომელიც ადრე არ იყო კომერციალიზებული, მაგალითად, შემოქმედება, კულტურა, რისკი და ა. შ.

ახალი ათასწლეულის გარიჟრაჟზე ძირეულად შეიცვალა კაპიტალის წარმოების სტრუქტურა და სამეურნეო ცხოვრების ფინანსური უზრუნველყოფა მთლიანად დაეკისრა ფინანსურ ბაზრებს. უფრო მეტიც, საერთაშორისო ფინანსურ ბაზარზე არსებითად შეიცვალა ქვეყნის წესები თავისუფალი ეკონომიკის სასარგებლოდ. კაპიტალთან დაკავშირებულმა ოპერაციებმა აბსტრაქტული ხასიათი მიიღო. მიმდინარეობს არა ინვესტიციების წახადისება, არამედ აქტივებთან დაკავშირებული მომგებიანი გარიგებები. შეწყდა რეალური მოგების მიღების ორგანული კავშირები მატერიალურ წარმოებასა და მომსახურებასთან. ამიერიდან ფინანსები დამოკი-

1 რ. კაკულია. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემები. თბ., სერპსკი, 2003, გვ. 103.

2 რ. კაკულია. ფინანსური ეკონომიკა - თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების უმაღლესი ფორმა (თეორიული ასპექტები). საქართველოს ეკონომიკა, №12 (109), 2006. თბ., გვ. 59.

დებული არ არის ეკონომიკურ ვალდებულებებთან. ფინანსურ ურთიერთობათა თავისუფლება ჩანაცვლებულია ვირტუალური ფულით მაქსიმალური შემოსავლების მიღებასთან.

ძირითადი ფონი, რომელზედაც იშლება ფინანსური ეკონომიკა, წარმოდგენილია სამი ტიპის მანველებლების სახით: სახელმწიფო დაავალიანება, კაპიტალის ბაზრების გლობალიზაცია და ფულადი ნიშნების ნაციონალიზაცია.

სახელმწიფოთა დაავალიანება ეკონომიკური ზრდის შენელების შედეგია, რომლის ძირითადი მიზეზი უნდა ვეძებოთ მეურნეობრიობის თანამედროვე გაძლიერებით მოსახლეობის რიცხოვნობის გადიდებისა და მათი გაზრდილი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების შეუძლებლობაში. დაკარგული წონასწორობის აღსადგენად ხელისუფლები მიმართავენ მრავალნაირი კრედიტის შესაძლებლობებს. განვითარებული ქვეყნების ბიუჯეტის დეფიციტი ნიჭავს კერძო დანახოვების ორ მესამედს, და ამით წარმოების ფულადი რესურსების ეროვნული მეურნეობიდან სახელმწიფო სტრუქტურებში გადაედინება. უფრო მეტიც, ეკონომიკის ზრდის ტემპების დაკლება ბანკების მიერ ფულის შექმნის შემცირებას იწვევს, რომლის კომპენსირება ფულის ეროვნული წარმოების გამაღებით მიმდინარეობს ბანკის კრედიტის შეცვლა ფასიანი ქაღალდებით. გრძელდება საკრედიტო ეკონომიკიდან ფინანსურ ეკონომიკაზე გადასვლა. ფულადი რესურსების ნებისმიერი მანვერირება ცენტრალური ბანკების მხრივ გარიგებათა გლობალიზაციით მიმდინარეობს. გარიგებებში ერთმანეთს ეჯახებიან სხვადასხვა სავალუტო სფეროს მონაწილეები, ძნელდება კონტროლი, დომინირებს ფარული თუ ღია სპეკულაცია. ელექტრონული ფულის სისტემის გამოყენებით წარმოებს ეროვნული მეურნეობებიდან თანხების ოფშორულ ზონებში გადაქანვა.

ფინანსური ეკონომიკა არის ვირტუალური ეკონომიკა კვადრატში აყვანილი. ვირტუალობა აქ ემსახურება ვირტუალობას მოელს წრეზე, იგი მრავალსართულიანია. აქვე ძალაუწივრად გვებადება კითხვა: რას წარმოადგენს რეალობა დღეს? ეს რეალობა ვირტუალიზებული რეალობაა, როდესაც თვით ვირტუალობა არის რეალობა, თუმცა როგორღაც მოციმციმე, მცურავი, ჩქარი. იგი არის ზოგჯერ გამჭვირვალე, ზოგჯერ მოჩვენებითი რეალობა.

ასეთი რეალობა ჯერ უნდა შევიცნოთ. ეს რეალობა ვირტუალური რეალობაა, რაც ფინანსური ეკონომიკის იდენტურია. ფინანსური ეკონომიკის პირობებში ღირებულება თავისუფალი ფრენის რეჟიმშია წარმოდგენილი, როდესაც იგი მიბმული არ არის არც ბუნებასთან, არც კეთილდღეობასთან, არც შრომასთან და არც სამეურნეო მუშაკთან. ღირებულება გამოვიდა მატერიალური კვლავწარმოებითი რეალობის გაგვლიდან, პირიქით, ის გვევლინება მათი მაკონტროლებლის როლში. იჭრება რა რეალურ

ცხოვრებაში, ღირებულება რეალობას ებუება, უფრო მეტიც, კარნახობს მას ღირებულებით რეალობას.

ისმის კითხვა: იქმნება თუ არა დღეს ღირებულება მიკროსამეურნეო პროცესების დონეზე? დიახ, იქმნება.

ფინანსური ეკონომიკის საფუძვლის ფორმირების წარმოების ღრმა ტრანსფორმაციული პროცესების შედეგად, რომლებიც მსოფლიო მეურნეობის წიაღში მიედინება. ამის დამახასიათებელი თავისებურებებია:

1. წარმოებით ურთიერთობათა ტრანსფორმაცია, როგორც ეროვნულ მეურნეობებში, ისე მსოფლიო მეურნეობის ეკონომიკურ ურთიერთობებში, სადაც საბოლოოდ დამკვიდრდა ფინანსური დომინანტი;

2. თანამედროვე საქონლის ღირებულების განსაზღვრა ფასის მხოლოდ ერთი პარამეტრით – შემოსავლიანობით;

3. შემოსავლიანობის, ლიკვიდობისა და რისკის მართვის ჩამოყალიბება ეროვნულ ფინანსურ ბაზრებზე, როგორც ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ფუნდამენტური საფუძველი, რომელიც დღეს ფინანსური ძალაუფლების არსსა და სტრუქტურას გამოხატავს;

4. ეროვნული ფინანსური ბაზრების გარდაქმნა ღია სისტემებად, რომლებიც ერთიან პლანეტარულ ფინანსურ ბაზარში იყრის თავს;

5. ბიზნესის მთავარი მიზნის ტრანსფორმაცია – კომპანიის ეკონომიკური პოტენციალის მისი ფინანსურ-ეკონომიკურ პოტენციალად გარდაქმნა;

6. სამეურნეო გარემოს ვირტუალიზაცია, რომელიც ეფუძნება ვალის ვალდებულებებს, რომელთა ძირითადი ფორმაა ვადიანი კონტრაქტები;

7. ახალი ეკონომიკური წესრიგის აგრესიული ხასიათი, როგორც პლანეტარულ მასშტაბში ღირებულების გლობალური მართვის ატრიბუტი, მკაცრი მონეტარიზმის განსახიერება.

საყურადღებოა ერთი ფაქტიც, ფინანსური ეკონომიკის ფორმირებას თან ახლავს ფულის ფენომენის ახლებური გააზრების პროცესი. თუ კლასიკოსი ეკონომისტები ფულს გაცვლის ნეიტრალურ და უტილიტარულ საშუალებად მიიჩნევდნენ, ავსტრიელი ეკონომისტი ი. შუმპერტი ფულში ხედავდა საკრედიტო ინსტრუმენტს, ისეთ ფასიან ქარაღდს, რომელიც მოხმარების საგნების შექმნის საბოლოო გადახდის საშუალებას წარმოადგენდა. თანამედროვე მკვლევარ-ეკონომისტთა დიდი ნაწილი ნაწილობრივ ეკონომიკის საბაზრო ქცევის პირობებში ფულს წარმოვადგენს, როგორც დაგროვების საშუალებას და როგორც საქონელს, რომელიც თავის ღირებულებას იცვლის, თუმცა რჩება საბაზრო ღირებულების საზომად. ნებისმიერი ნივთის ღირებულება ჯერ კიდევ მჭიდრო კავშირშია ფულის ღირებულებასთან. ამასთან, უშუალო ღირებულება ჯერაც არ არის საქონ-

ნელგაცვლით, ვაჭრობით გადაფარული. ამჟამად ფულს გააჩნია ღირებულების ფორმირების მისთვის დამახასიათებელი დინამიკა.

ფული გამოდის, როგორც გაცვლის ჯერ კიდევ გამოუყენებელი ექვივალენტი, მაგრამ თვითონ განიცდის შექენის წყურვილს, რომელსაც ვირტუალურ ღირებულებაში ავლენს. თანაც, რეალურ სამყაროში ფულს ღირებულება არ გააჩნია. ფულში განივთებული ღირებულებითი შესაძლებლობები იმ გარიგებებში ვლინდება, რომლებშიც იგი ღებულობს მონაწილეობას და რომლებშიც ღირებულება იცვლება ხან ობიექტურად და ხან სუბიექტურად.

მიმდინარე ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ფასადს მიღმა მიჩქმალულია ფსევდოფულადი კერძო აქტივების ზეავი, რომელიც საგონებელში ავდებს ფულის მიწოდების რეგულირებაზე პასუხისმგებელ სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს. სწორედ ფულადი მასის ასეთი ზხით შექმნა სხვა არაფერია, თუ არა კერძო ფულის მასის ზრდა. თითოეულ ეკონომიკურ აგენტს ასეთი ფულის გამოშვებისა და გაყიდვის უფლება აქვს. თუმცა ეს აქტივები როდია მიმოქცევაში არსებული ფულის ერთადერთი სახეობა. თანაც, არავინ არ დავობს იმაზე, რომ ისინი ძალიან დინამიკური საქონელია, რომლის ღირებულება მაღალი ტემპებით იზრდება.

ფინანსური ეკონომიკის თეორეტიკოსებს და პრაქტიკოს აპოლოგეტებს ძალიან აწუხებთ ასეულობით სახის ასეთი აქტივების ცენტრალური ბანკების მხრიდან კოორდინირებისა და კონტროლის პრობლემები. არადა, თვით ფინანსურმა ეკონომიკამ წარმოშვა კოლოსალური ოდენობის ვალდებულებები, რომელთა გადასახდელად კაცობრიობის მიერ შექმნილი მთელი საქონლური მასაც კი არ იკმარებს. მსოფლიო ეკონომიკაში დომინირებს არა ფულადი, არამედ „ფინანსური ინფლაცია“, რომელიც კაპიტალის თანამედროვე ინდუსტრიის წიაღში ჩაისახა.

მსოფლიო ფინანსურმა სამყარომ მოითხოვა ფულადი სისტემების გლობალური რეგულირება. საბაზრო ქვევა ღრმა ანარქიამ, ხოლო მსოფლიო ფინანსური ბაზრები სისტემურმა კრიზისებმა მოიცვა, რომელთა ხანგრძლივობის პროგნოზირება და წინასწარ განჭვრეტა ვერ ხერხდება.

საფონდო ბირჟებზე ფინანსური პროდუქცია დაკავშირებული არ არის საქონელთან. მისი ღირებულება განისაზღვრება მოთამაშეთა სუბიექტური რეაქციით. ფინანსური ეკონომიკის ყველა სფეროში დომინირებს: გრძნობა, ემოცია, შიში, ინტუიცია. ნაკლები ყურადღება ექცევა ეკონომიკურ აზროვნებას და მასთან დაკავშირებულ პრიორიტეტებს.

თუ წინა ეპოქებში ფულში გამოხატული მწარმოებელთა კოლექტიური სახე ყოველთვის ხელშეუხებელი და მტკიცე იყო, დღეს მდგომარეობა რადიკალურად არის შეცვლილი. ეროვნული ეკონომიკების უმყარობამ,

გაუფასურებამ, უთანასწორო გაცვლამ, ექსპლოატაციამ და სხვა ნეგატიურმა მოვლენებმა ფულის სიმტკიცე და სტაბილურობა შეარყია.

მდგომარეობას ისიც ართულებს, რომ ფულის ცნება მტკიცედ დაუკავშირდა „კაპიტალის“ ცნებას. ამასთან, დიდი ხანია კაცობრიობას აწუხებს კაპიტალის შესახებ არსებული დილემა: ყოველთვის აღინიშნებოდა შრომის ექსპლოატაციის, საკუთრებასთან დაკავშირებული სპეკულაციის, ინდივიდუალური რისკის აღზევების საქმეში კაპიტალის „დამსახურება“.

თანამედროვე პირობებში ფულის ფუნქციონირება თვისობრივად და რაოდენობრივად განისაზღვრება გლობალური ვირტუალური კაპიტალით. ფინანსური კაპიტალის ეს ახალი თვისება ძველ თვისებებთან დიალექტიკური შერწყმის შედეგია, რასაც, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და კორპორაციულ-ქსელური ბაზრს განვითარებამ და ტრანსნაციონალური ფინანსური კორპორაციების შერწყმის პროცესმა.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ფასეულობათა საზომად და კორპორაციულ-ქსელური ბაზრის ამძრავად გამოდის ვირტუალური კაპიტალი (განსაკუთრებული სახის ფინანსური კაპიტალი), რომელიც მიმალულია ვირტუალური ფულის მიღმა.

სწორედ ამით არის განპირობებული ფულის გადაქცევა ვირტუალურ ფულად, როგორც მისი ტექნოლოგიური ბუნებით, ისე სოციალური ფორმითაც.

ამასთან, ვირტუალური ფული გარდაიქმნება განსაკუთრებულ ფინანსურ-სუპერ-საყოველთაო ექვივალენტად. საბოლოოდ ვირტუალური კაპიტალი, როგორც „ქსელური ბაზრის“ სუპერ-საყოველთაო ექვივალენტი, იძენს საყოველთაო ნახევარ-სტიქიური რეგულატორის განსაკუთრებულ როლს, რადგანაც იგი კომპანია-ქსელის ღირებულების უნივერსალური „შემფასებლის“ როლში წარმოგვიდგება.

ფინანსური ეკონომიკის სრულყოფილი განვითარების პროცესში საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, განვითარებული ეკონომიკის სახელმწიფოთა ბანკებისა და უმსხვილესი ფინანსური კორპორაციების გაძლიერების შედეგად სულ უფრო სუსტდება ეროვნულ სახელმწიფოთა მარეგულირებელი ფუნქცია და პარალელურად იზრდება საერთაშორისო ფინანსურ სტრუქტურებში ვირტუალური კაპიტალის მოცულობა, რომელიც ემსახურება უშუალოდ ფინანსური ეკონომიკის ავტორიტეტის ამაღლებას.

ამრიგად, ფინანსურმა ეკონომიკამ წარმოშვა ვირტუალური ფული – კაპიტალი, როგორც კონტროლს დაუქვემდებარებელი კორპორაციათა სუპერ-ქსელი სუპერ-საყოველთაო ეკვივალენტისა, რომელიც ოქროს, როგორც ბაზრის უნივერსალური რეგულატორისა და სტაბილიზატორის ნაცვლად გამოდის.